

**Dokumentumok
Magyarország
szovjet
megszállásáról**

„Törvényes” megszállás.
*Szovjet csapatok
Magyarországon 1944–1947.*
Szerkesztette és a bevezető
tanulmányt írta: L. Balogh
Béni. Magyar Nemzeti
Levéltár, Budapest, 2015.

Bizonyára lesznek, akik – olvasva a fenti címet – értetlenkednek és hitetlenkednek, hiszen Magyarország XX. századi történetének 1944–1945-ös éveit a magyar történetírás – és a közvélekedés is – „hazánk felszabadításaként” (máskor „felszabadulásaként”) aposztrofálta. A kérdés – immáron hetven esztendővel a történések után – csak az: megállja-e a helyét ez a fenti állítás?

Ha szigorúan ragaszkodunk a történeti tényekhez, akkor azt kell mondanunk: nem. S hogy miért nem? Mert Magyarország – akkori hivatalos nevén a Magyar Királyság – hadban állt a Szovjetunióval a második világháború éveiben 1941 júniusától 1945 januárjáig (ha az Ideiglenes Nemzeti Kormány működését nézzük), illetve 1945 májusáig (ha a Szálasi Ferenc nevével fémjelzett hatalom regnálását is figyelembe vesszük). A háborúban pedig a szembenálló felek általában arra törekszenek, hogy az ellenséget legyőzzék, területét elfoglalják és a békeszerződésben a saját érdekeiket érvényesítsék.

Nem volt ez másként az akkori magyar–szovjet, illetve szovjet–magyar viszonylatban sem. Magyarország politikai és katonai döntéshozói 1941 júniusában – egy, az országot ért, nem provokált és szovjet támadó felet vélelmező légitámadás után – úgy vélték: Magyarországnak csatlakoznia kell a Szovjetuniót megtámadó Német Birodalomhoz és a vele fegyvertársként már támadó román, finn, illetve szlovák és olasz haderőhöz.

A döntés eredményeként Magyarország hadviselő féllé vált, és a kezdeti szerényebb erőkkel való „hadakozást” követően nagyobb erőkkel kényszerült a háborúban részt venni, mi több: 1941 végén már hadban állt a Brit Birodalommal és az Amerikai Egyesült Államokkal is.

A háború a hitleri Németország – a Német Birodalom – vereségével ért véget, és minden, a németek fegyvertársi-szövetségi rendszerébe tartozó állam a vesztesek oldaláról igyekezett az utolsó pillanatokban „áthajózni” a győztesek oldalára. Ez alapvetően

sikerült Olaszországnak, Romániának és Finnországnak. A magyar kísérlet – a kiugrás – 1944. október 15–16-án kudarcot vallott, és Magyarország ellenséges országgént került szovjet megszállás alá.

A győztes ennek megfelelően is viselkedett. Az országot – az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létezése ellenére is – legyőzöttként kezelték. Ezt akkoriban természetesen a győztes és a vesztes is így fogta fel, de a propagandagépezet már beindult. A szovjet Vörös Hadsereg „felszabadítóként” jelent meg a korabeli sajtótudósításokban, és dicsőségére heteken belül hálát kifejező emlékműveket, szobrokat, emléktáblákat kellett állítani. Hogyan is fogalmazott ezzel kapcsolatban Márai Sándor *Hallgatni akartam* című kötetében? „Budapest a Vörös Hadsereg bevonulása és a kommunisták hatalomátvétele után átkeresztelték az utcákat. A város megtelt a Vörös Hadsereg dicsőségét hirdető emlékművekkel – utoljára talán csak az asszírok alázták meg ilyen emléktáblákkal a legyőzött népeket...”

Magyarország legyőzött volt, a győztesnek pedig mindenhez joga lett: rekvirálni, olyan pénzt nyomtatni, amelyet mindenkinek kötelező érvénnyel el kellett fogadnia; jóvátétel és hadizsákmány címén az országot kifosztani.

S hogy miként történt mindez, arról ad áttekintést az L. Balogh Béni által szerkesztett, jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal ellátott kötet, amelynek már a címe jól orientálja az olvasót: „Törvényes” megszállás. *Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között.*

De törvényes volt-e ez a megszállás? Igen, hiszen a győztesek – amíg a békekötés nem írja felül a korábbi jogi helyzetet – megszállók az adott országban. (Így volt ez Németországban, az 1945-ig annak részét képező Ausztriában, Olaszországban, de Romániában is.)

A kérdés csak az, hogy hajlandók vagyunk-e a tényszerű helyzettel reálisan számot vetni, avagy különböző okok és érdekek mentén másként látjuk, és – ami rosszabb – másként látatjuk múltunk eseményeit, mint ahogyan azok megtörténtek.

Magam úgy vélem: ehhez a problémához hosszú évtizedekig sem a történetírás, sem a közgondolkodás nem viszonyult megfelelő módon. Minden évben látványos ünnepek keretei között emlékeztek meg

(emlékeztünk meg) hazánk felszabadításának (felszabadulásának) évfordulójáról, és még véletlenül sem eshetett szó arról, hogy a „felszabadítók” egyben „megszabadítók” (is) voltak. Példának okáért egy egész országot szabadítottak meg az ott fellelhető kar- és zsebóráktól. Ugyanakkor tény az is, hogy a magyar köztudatban azért a ki nem mondott emlékek is éltek, amelyek a „davaj csaszi” és a „málenkij robot” kifejezésekkel idézték a múltat.

A leírtak természetesen nem azt jelentik, hogy ne lettek volna olyan katonák – tiszték, tiszthelyettesek, legénységi állományúak –, akik az átlagtól eltérően viselkedtek, de a kollektív emlékezet sokkal inkább azokat őrizte meg, akikről túl sok jót nem lehetett elmondani. S ezt az emlékezetet még elvélve sem lehetett „előcsalogatni”. Ha véletlenül akadt olyan kiadvány, amelyben a legkisebb utalás is történt arra, hogy a „diadalmas, felszabadító, népünknek a szabadságot meghozó vörös katoná” netán erőszakot követett el nőkn, eltulajdonított valamit stb., akkor az a könyv/füzet a zúzdában vagy a könyvtárak „zárt részlegében” végezte.

A közelmúltban megjelent kötet reményeim szerint nem a „zúzdában” végzi majd, hanem felkerül minden tudományos kutatóintézet, könyvtár és iskolai könyvtár polcaira, de nem azért, hogy ott a helyet foglalja, hanem azért, hogy tanulságul szolgáljon mindenki számára arról, hogy mi is történt több mint hetven esztendővel ezelőtt Magyarországon/Magyarországgal.

Ez a munka, amely egyébként nem hibátlan – nem értem, hogy például Miklós Bélát miért kellett állandóan Dálnoki Miklós Bélaként emlegetni, azaz nemesi előnevét gyakorlatilag családnevévé „átalakítani”, miközben minden eredeti dokumentumban helyesen Miklósként vagy Miklós Bélaként szerepel –, természetesen nem adhat teljes képet a valamikori történésekről. A könyv szerkezete, a közreadott dokumentumok – melyek jegyzéke és a bevezető tanulmány rövid összefoglalása angolul is olvasható – mégis azt az érzést kelthetik az olvasóban: mindenről megtudhat szinte mindent, mert a szovjet megszálló csapatok működésében nagy eltérés nem volt, függetlenül attól, hogy egyes személyek viselkedése lehetett akár példamutató is.

Végezetül az ismertetés írójának szavai helyett beszéljenek a korabeli dokumentumok rövid részletei, azon dokumentumokéi, amelyek nem utólag, nem felszólításra s nem félelmek okán keletkeztek egyko-

ron. A pillanatot, a történést örökítették meg – amint ez a néhány kiragadott dokumentumrészlet is.

Nemzetgyűlési képviselők kérelme Nagy Ferenc miniszterelnökhöz a szovjet hadsereg katonái által folytatott vadászatok beszüntetése érdekében, Budapest, 1946. február 14.: „...a megszálló hadsereg katonái szinte megszakítás nélkül vadászatokat rendeznek”.

Nagy Imre belügyminiszter levele A. M. Beljanovnak, a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság Közigazgatási Osztálya vezetőjének a szovjet csapatok által Komáromban és a gesztesi járásban elkövetett atrocitásokról, Budapest, 1946. január 22.: „...Mindezeket azért hoztam Vezérőrnagy Úr szíves tudomására, hogy ezáltal is segítségére legyek Önnek – a visszasságok megnevezésével – abban a törekvésében, hogy a szovjet megszálló hadsereg és a magyar lakosság között barátságos légkör alakuljon ki”.

A Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának beadványa Gyöngyösi János külügyminiszterhez a devecseri izraelita templom megrongálása ügyében, Budapest, 1945. december 23.: „...folyó évi december 10-e körül odaérkezett újabb orosz csapatok a hitközség épületeit újból igénybe vették, és bennük súlyos károkat okoznak. Nevezetesen az ajtókat és ablakokat eltűzelték, az esőcsatornákat leszedik, a templomban még megmaradt frigyszekrényt összetörték, a templom női karzatára szolgáló feljárólépcsőt szintén tüzelés céljára széjjelszedik... a német SS-legények garázdálkodása után aránylag még épen maradt templomról van szó.”

Bányász Gyula levele a Pesti Izraelita Hitközség Elnökségének a szovjet katonaság által a ceglédi foglytáborba hurcolt zsidó vallású vagy származású foglyok sorsáról, Budapest, 1945. március 6.: „.../a/ foglyok között Cegléden tudomásom szerint kb. 600-650 zsidó vallású vagy származású egyén is van, kikre igazán nem fogható az, hogy az egyesült (orosz, angol-amerikai) nemzetek ellenségei lennének...”

Sz. E.-né mezőtúri lakos feljelentése a csugari állomáson tartózkodó szovjet katonák nőekkel szembeni erőszakos viselkedése miatt, Mezőtúr, 1945.: február 7. „...A 14-es őrházban lévő és a csugari állomáson tartózkodó orosz katonák állandóan rabolnak, és a fiatalabb nőket 4-5 /-en/ egyszerre megerősokolják. Annyira tönkretettek bennünket, hogy orvosi kezelésre van szükségünk.”

A nemi erőszak, a nők „vörös katonák” általi megbecstelenítése mindennapos jelenség volt. Soha nem

feledhető trauma, kitörölhetetlen emlék azok számára – legyen szó az áldozatokról vagy közvetlen családtagjaikról –, akik ezt megélték. S ők sok tízezeren voltak, hallgatásra kényszerülve és kényszerítve,

évtizedekig. Az L. Balogh Béni által szerkesztett dokumentumkötet az elsők között tárgyalja ezt a problémát. Sok hasonló munkának kell(ene) még követnie!

Ököl, amely a párté volt, s amelyet nem sirat vissza senki sem...

Krahulcsán Zsolt – Müller Rolf (szerk.): *Az Államvédelmi Osztály 1946–1948. Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 2.*, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015.

...legfeljebb az egykori „öklök” s leszármazottaik. Talán furcsa így kezdeni egy könyvismertetést, de ha a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályáról van szó – későbbi alakváltozatai: Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság, majd Államvédelmi Hatóság, végül ismét a Belügyminisztériumba „integrált” politikai rendőrség –, akkor érthető, hogy az ismertetést író könnyen megfélekedezik az udvariasságról. Arról, amely nevezett osztály/hatóság tagjaira még véletlenül sem volt jellemző. Az udvarias viselkedés helyett ők a törvényteleniséget, a fizikai és lelki erőszak alkalmazását, mások tulajdonának – ingatlan és ingóság – elvételét, illetve a testület/szervezet megszűnése után az újjászervezett Belügyminisztériumba, magyar sajtóba, magyar kulturális életbe történt integrálódást részesítették előnyben. De hogy milyen út vezetett eddig, és miként is jött létre a „párt (a munkásosztály) ökle”, abból ízelítőt kaphat az olvasó, ha kezébe veszi a Krahulcsán Zsolt és Müller Rolf által szerkesztett és jegyzetekkel ellátott kötetet.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának két – életkor szerint még fiatalnak nevezhető, de eddigi szakmai teljesítményük alapján már érett – kutatója az 1945 utáni magyar politikai rendőrség történetének elismert szakértőjévé vált. Tanulmányai, önálló köteteik és az általuk közreadott dokumentumkötetek megkerülhetetlenek a korszak, a téma története iránt érdeklődők számára.

A 2015. évi Könyvhétre megjelent könyvük szerves folytatása a korábbi köteteknek (*A politikai rendészeti osztályok 1945–1946. Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1.*, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009), amelyről a Magyar Napló 2010. januári számában írhat-

tam ismertetést. Ez is dokumentumkötet. Dokumentumkötet, amely műfaját tekintve a leghitelesebb a történeti munkák sorában. Eredeti, korabeli dokumentumok, amelyek nem hónapokkal/évekkel az események után születnek/születtek – néha „ösztönzésre”, némi „kozmetikázással” –, hanem a pillanatot örökítik meg. Feljegyzések – nem kevés közülük feljelentés értékű! –, jegyzőkönyvek, névsorok és így tovább.

A szerzők nem „nyúltak bele” a dokumentumokba. Egy-egy lényegtelen elemet ugyan itt-ott elhagytak, de mindig indokolták is, hogy miért volt erre szükség. Nem húzták ki a neveket, nem változtatták meg a korabeli véleményeket.

A kötetben szereplő – életrajzok/önéletrajzok alapján rekonstruált – életutak sok mindenről árulkodnak. Származásról, iskolai végzettségről, politikai rendőrségi pályafutásról, jellemről. Mert különös jellemű emberek találkoztak az 1945 utáni politikai rendőrségnél (nevezük csak egyszerűen így a nevét többször változtató „intézményt”). Többségük a Horthy Miklós államfő neve után csak Horthy-korszaknak nevezett időszak illegális kommunistái – nem volt túl nagy a létszámuk –, a származásuk okán 1938 után számos jogfosztó intézkedést megszenvedettek, a fegyveres katonai szolgálat helyett fegyvertelen munkaszolgálatot teljesítettek és a Szovjetunióból hazatért kommunisták közül került ki. Azok közül, akik túléltek a „sztálini tisztogatásokat”, és megértették/megtanulták, miként is működik a rendszer.

